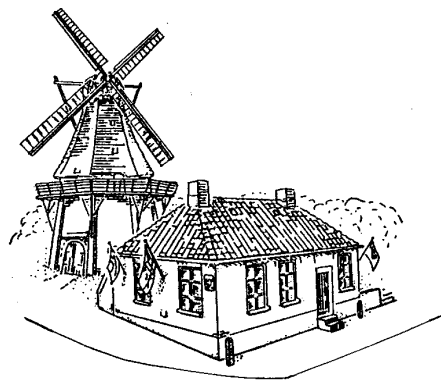

De Liefde

Nieuwsbrief van de koren- en pelmolen
De Liefde te Uithuizen (Gr.)
12^e uitgave - voorjaar 2004

verschenen
mijn boek

De belasting op het gemaal in Stad en Ommelanden 1594 - 1856

een aspect van onze sociaal-economische geschiedenis
waarin molenaars en cherchers centraal staan

Het boek bestaat uit drie delen en beschrijft de situatie rondom de belasting op het gemaal - een recht dat werd geheven op het bij de molenaar ter vermaling aangevoerde graan - in het bijzonder in de provincie Groningen. Als beginjaar is genomen 1594, het met name voor de provincie Groningen zo belangrijke jaar van de Reductie. Door de toetreding van Stad en Lande werd zij het zevende gewest van de Republiek der Verenigde Nederlanden. 1855 is het afsluitend jaar, waarin de belasting op het gemaal in Groningen, resp. in het gehele land werd afgeschaft.

In *deel I* wordt beschreven de opzet, invoering en handhaving van deze belasting, de sanering van het molenbestand in de Ommelanden in 1628 en de aanstelling van de cherchers (controleur), met naam en plaats, en de

bouw van de sarrieshutten bij de molens. Ook wordt het pachtsysteem behandeld, alsmede de wijze van inning, de vele ontduikingen en vormen van fraude, het verzet bij de bevolking, het Reglement Reformatoir, de belasting op het gemaal in de periode van de Bataafse Republiek en tijdens de eerste decennia van het koninkrijk en in het begin van het stoomtijdperk. En tenslotte de invloed van deze belasting op de bevolking en de economie. Naast de situatie 'ten plattelande', wordt tevens een beschrijving gegeven van de situatie in de stad Groningen, waaronder met name de periode rondom het rampjaar 1672. Ook worden het windrecht en het maalloon, alsmede enige ordonnanties en instructies voor molenaars en cherchers beschreven. Alhoewel het accent ligt op de provincie Groningen, wordt tevens een

fragmentarisch beeld gegeven van de situatie in de overige gewesten ten tijde van de Republiek.

In *deel II* is een overzicht van de resterende sarrieshutten opgenomen, waarvan een zestal uitvoerig is beschreven, alsmede een uitgebreid overzicht van de ruim honderd verdwenen hutten. Ook wordt aandacht besteed aan het bestek uit 1630, alsmede aan het onderhoud van deze woningen, zowel in de stad Groningen als in de Ommelanden.

In *deel III* zijn de letterlijke teksten opgenomen van de honderden resoluties, ordonnanties, rekesten, plakkatens, alsook enige instructies inzake de belasting op het gemaal, de cherchers, sarrieshutten, molens en molenaars, uitgevaardigd door de Staten van Stad en Ommelanden, alsmede door het bestuur van de stad Groningen.

Het genaaid, gebonden en geïllustreerd boek is gedrukt op A4-formaat, omvat 298 pagina's en bestaat uit drie delen.

deel I

De belasting op het gemaal

een beschrijving van de aard, inning en toepassing, alsmede van de invloed van deze impost op de bevolking en de economie

deel II

De chercherswoningen bij de molens ten plattelande

een overzicht van de resterende en verdwenen sarrieshutten in de provincie Groningen

deel III

de letterlijke teksten van:

De plakaten, resoluties, ordonnanties, reglementen en rekesten betreffende de belasting op het gemaal

een overzicht van Groningse rechtsvoorschriften in de periode 1594-1856

Ordonnantie
Op het
Gemaal binnen

Groningen:

Waer naer de Mullenlaers sich sullen hebben te reguleren.

Arresteert den 1. Decemb. Anno 1623.

TOT GROENINGEN,
By Hans Sas, Ordonnaris Boeckdrucker/
Anno 1623.

I N S T R U C T I E

V O O R D E

C H E R C H E R S O F T E O P S I G T E R S

V A N D E

M O L E N S I N S T A D T E N L A N D E.

Te Groningen, by NICLAAS JACOB CRANS, Ordinaris
Provincie en Academie Drukker. 1755.

Bestellen

Het boek kan worden besteld door overmaking van € 23,75 (dit is inclusief porto en emballagekosten)

op Postbank nr. 1415811
of Rabobank nr. 3730 49668

t.n.v. B. D. Poppen, Uithuizen
onder vermelding van "boek gemaal"
en uw adresgegevens.

Afgehaald op het onderstaand adres
is de prijs € 20,-.

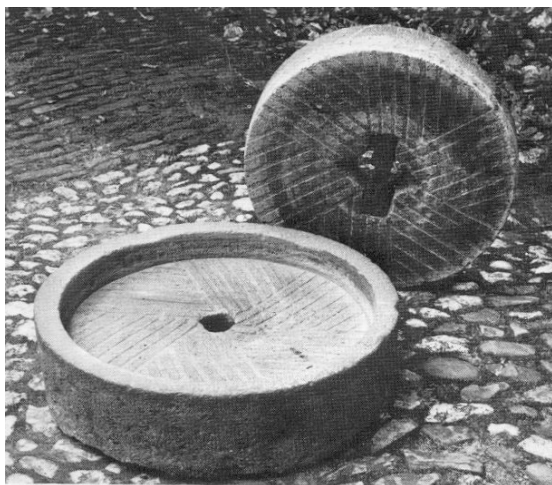
B. D. Poppen,
Ripperdadrift 16
9981 LH Uithuizen
Telefoon: 0595 43 48 25
E-mail: b.poppen@net.hcc.nl

Het boek zal ook te koop zijn bij de VVV Waddenkust Noord-Groningen te Uithuizen, Mennonietenkerkstraat 13, naast de molen *De Liefde*, telefoon 0595 43 40 51.

Handmolen uit 1707

De handmolen uit 1707, waarover ik in de vorige nieuwsbrief al iets schreef, is gevonden in 1981 in de Wierdstraat 15 te Uithuizen, op het erf van de heer C. Wierenga, waar hij omgekeerd in het plaveisel lag. De handmolen, waarvan alleen de ligger aanwezig was, is vermoedelijk een mosterdmolen geweest. De bovenste steen, de looper met het handvat, is naderhand door een Duitse vakman bijgemaakt en is een kopie van een soortgelijke steen.

De handmolen is nu, na vele omzwervingen, weer terug in Uithuizen en eigendom van de gemeente Eemsmond. Ze wordt tentoongesteld op de molen *De Liefde*.

Bovenstaande foto van een mosterdmolen, is van het Rijksmuseum voor Volkskunde "Het Nederlands Openluchtmuseum" te Arnhem.

Uit het boekje van A. J. Bernet Kempers *In en om de Grutterij* (Arnhem 1979) is het volgende te lezen:

"Mosterd wordt gemaakt uit het zaad van gele mosterd (*Sinapis alba*) en zwarte mosterd (*Sinapis nigra* L. of *Brassica nigra* Koch). Behalve voor de bereiding van tafelmosterd werden zij gekweekt voor geneeskundige doeleinden; vooral de zwarte mosterd, die een sterke werking heeft. Het zaad bevat zwavel en mosterdolie. Gemalen mosterdzaad wordt als pap bij bepaalde ziekten toegepast, voetbaden met gekneusd zaad werken gunstig bij hoofdkoudheid, mosterdolie wordt als huidprikkel gebruikt.

Van deze blaartrekkende en daardoor ontstekingen uittrekkende werking van mosterd werd in de geneeskunde gebruik gemaakt in de vorm van mosterdpapier waarop ontvet poeder van zwart mosterdzaad was aangebracht, en van mosterdpleisters van diverse grootten (o.a. magnitudinis florenarum 2.5 = zo groot als een rijksdaalder)."

Reeds in de bijbel, Mattheus 13 vers 31-32, is er sprake van een mosterdzaadje: "Het Koninkrijk der hemelen is gelijk aan een mosterdzaadje, dat iemand nam en in zijn akker zaaide. Het is wel het kleinste van alle zaden, maar als het volgroeid is, is het groter dan de tuingewassen en het wordt een boom, zodat de vogelen des hemels in zijn takken kunnen nestelen."

Agenda 2004

8 mei **Nationale molen- en gemalendag**

15 mei **Open dag** van de molen *De Liefde*

20 mei Hemelvaartsdag **De Lelie** te Eenrum

31 mei 2^e Pinksterd. **Deutscher Mühltentag**

12/13 juni **Groninger molenweekend**

veel molens draaien op zaterdag,
sommige ook op zondag

14 augustus **Open dag** van *De Liefde*

21 augustus **Drentse molendag**

4 september **Overijsselse molendag**

11 september **Friese molendag**

11/12 september **Nationale Open Monumentendagen**

16 oktober **Open dag** van *De Liefde*

De Molenwerkgroep Oost-Groningen organiseert al vele jaren 'open dagen' op de molens in de regio oost en noord.

Ook de molen *De Liefde* doet daar aan mee. Een volledige lijst van alle deelnemende molens is in de molen en bij de VVV te verkrijgen.

Ook op de homepage van de Groninger molens zijn de open dagen vermeld en tevens zijn er de bijzonderheden van de andere molens in de provincie te vinden.

Tijdens de open dagen zijn de molens geopend van 13.00 tot 16.00 uur.

Daarnaast is de molen *De Liefde* op de gewone dagen en tijden geopend.

Homepage

De molen *De Liefde* en diens geschiedenis heb ik uitvoerig beschreven op mijn homepage, die is voorzien van vele foto's, waaronder, sinds kort, een unieke luchtfoto, en tekeningen, alsmede enige summere Duitse, Franse en Engelse informatie.
URL: <http://www.inter.nl.net/hcc/B.Poppen>
Ook over de andere vier molens in de gemeente Eemmond, alsmede over vele molenaspecten, zoals de opleiding tot vrijwillig molenaar, de Groninger molens, de techniek in een molen en molenfolklore is er het e.e.a. te vinden.
Op de homepage van de Groninger molens: www.groningermolens.nl is veel informatie over de andere molens in onze provincie te vinden.

OPENINGSTIJDEN

Iedere dinsdag en donderdag van 10-16 uur en vaak ook zaterdags van 13-16 uur.
De weersomstandigheden kunnen echter afwijkingen noodzakelijk maken.

Komt een andere dag beter uit om *De Liefde* te bezoeken, maak dan even een afspraak.
Dit kan zowel per telefoon: 0595 43 48 25,
als per email:
B.Poppen@net.hcc.nl

Windzaagmolens en de VOC

De Verenigde Oost-Indische Compagnie, die Nederland de Gouden Eeuw bezorgde, kon alleen maar zo wereldomvattend zijn, dankzij de windmolens. Het waren namelijk de houtzaagmolens die het mogelijk maakten in grote hoeveelheden het hout te leveren dat voor de bouw van de vele schepen die de VOC in de loop der eeuwen heeft laten bouwen, benodigd was.

Het was Cornelis Corneliszoon van Uitgeest die in 1594 een molen uitvond die op mechanische wijze planken uit boomstammen kon zagen. Voorheen gebeurde dit met de hand, een zwaar en tijdrovend karwij, dat dankzij de molens 30 keer zo snel kon worden gedaan.

Het meest cruciale aan de uitvinding van Cornelis was, dat hij door middel van de krukas, een draaiende beweging wist om te zetten in een op- en neergaande beweging. Hierdoor konden boomstammen, liggend op een slee, door een op- en neergaand zaagraam worden getrokken en tot planken en balken worden verzaagd.

De uitvinding van Cornelis Corneliszoon werd al in de 17^e eeuw op haar waarde geschat en werd dan ook in vele lofdichten bezongen. Traudemius deed het in 1662 als volgt:

*D'Uytgeester geest is d'eerst
Die 't zagen dus begint:
Hij spaart het mensenvleys
En klooft het hout met de wind.*

Aanvankelijk namen de schepen onderdelen mee aan boord, waarmee, eenmaal aangekomen in de Oost, de noodzakelijk reparaties konden worden uitgevoerd. De zuinige heren van de Compagnie zagen de daarvoor ingenomen scheepsruimte echter liever gevuld met goederen. Daarom lieten ze in de Zaan enige houtzaagmolens bouwen, die vervolgens als een bouw pakket weer uit elkaar werden gehaald. Vervolgens werden de molens per schip naar Indië vervoerd en daar op het werkeiland Onrust, voor de kust van Batavia, weer opgebouwd. Ook op de eilandjes Kuiper en Edam werden windzaagmolens gebouwd.
Over deze boeiende materie is veel te lezen in het boek *Cornelis Corneliszoon van Uitgeest. Uitvinder aan de basis van de Gouden Eeuw*.

COLOFON

Tekst, opmaak en samenstelling:
Bob Poppen
vrijw. molenaar

Reacties: Ripperdadrift 16,
9981 LH Uithuizen
of per email:
B.Poppen@net.hcc.nl